

Prva monografija o neocirkumfleksu u čakavskom narječju

Vranić, Silvana

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2018, 30, 309 - 314**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:186023>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

PRVA MONOGRAFIJA O NEOCIRKUMFLEKSU U ČAKAVSKOM NARJEČJU

Sanja Zubčić
NEOCIRKUMFLEKS U ČAKAVSKOM NARJEČJU

Rijeka; Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2017.

Knjiga *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* Sanje Zubčić, izvanredne profesorice na Filozofskom fakultetu u Rijeci i suautorice *Grobničkoga govora XX. st. (gramatika i rječnik)*, nastala je na temelju dijela istraživanja za njezinu doktorsku disertaciju *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)* obranjenju 2006. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Velika je šteta za hrvatsku dijalektologiju i slavistiku što je osim manjih dijelova ta izvrsna radnja, u kojoj su prvi put u kroatističkoj literaturi obrađeni suvremeni akcentatski tipovi imenica i glagola većega organskog areala u odnosu na praslavensku akcentatsku tipologiju, ostala samo u sveučilišnim knjižničnim repozitorijima i tako manje dostupna stručnoj javnosti. No, s druge je strane, autorica otada u svojoj znanstvenoj kompetenciji i dalje evaluirala, pa je e-knjiga u kojoj je odlučila prikazati fenomen u dijelu

dijalektološke literature dosad poznat uglavnom pod imenom *sjevernočakavska metatonija* nova knjiga o ranijem istraživanju na terenu: koncepcijom, novom predmetnom terminologijom, dodatno pojašnjenom korištenom literaturom, ali i u međuvremenu objavljenom, novim prikazom naglasne izoglose koja je u središtu knjige kao posljedicom drukčijega polazišta u definiranju te pojave, pa samim time i kriterija. I, na kraju, dopunjena je klasifikacija sjeverozapadnih čakavskih govora prema stupnju zastupljenosti neocirkumfleksa u dvjema utvrđenim i analiziranim kategorijama.

Knjizi je dodan popis preko 200 jedinica literature, a priložene su joj tri karte: *Neocirkumfleks u prezentu glagola*, *Neocirkumfleks u određenom liku pridjeva* i *Neocirkumfleks u sjevernočakavskim govorima*. Knjiga sadrži četiri poglavlja, od kojih su prva dva teorijskoga tipa, treće je središnje i najopsežnije poglavlje u kojem se

razrađuje konkretna građa prikupljena na terenu, a četvrto je poglavlje zaključak.

U prvom poglavlju autorica čitatelju približava različite poglede na razvojne faze od praindoeuropskoga do općeslavenskoga jezika u slavističkoj literaturi i odlučuje se za Kortlandovu kronologiju i Matasovićevu terminologiju. U istom su dijelu prikazani inventar i distribucija jedinica praslavenskoga naglasnoga sustava prema tumačenju najpoznatijih slavista na polju akcentuacije.

Drugo je poglavlje posvećeno neocirkumfleksu, polemikama o njegovu postanku i prikazu distribucije neocirkumfleksa u slovenskom jeziku i u kajkavskom narječju. Govoreći o sjeverozapadnom čakavskom arealu, autorica prema Kapovićevoj tipologiji utvrđuje neocirkumfleks kategorijalnoga tipa i kontrakcijski neocirkumfleks, svojstven i dvama spomenutim sustavima (uz neocirkumfleks u tipu *kôrvъ koji je poznat J/Zslav. govorima). Poput K. Langstona nastanak neocirkumfleksa ne povezuje s kompenzacijskim duljenjem jer upravo čakavski govori u kojima nakon neocirkumfleksa slijedi zanaglasna dužina to osporavaju. Popisu je pozicija starih duljina, naslijeđenih iz praslavenskoga jezika, i novih duljenja, nastajalih i nakon općeslavenskoga razdoblja, što ih M. Kapović sažima u svojim raspravama, dodala 16. poziciju – „duljenje

akuta u slogu dvosložnih i višesložnih riječi iza kojega je reduciran poluglas, tipa hrůška, svâdba” (str. 30). Za temu su ove knjige važne upravo novije dužine i autorica se na njima dulje zadržava.

Središnje i najopširnije poglavlje razrada je naslova ove knjige: pojava neocirkumfleksa u govorima na sjeverozapadu čakavskoga narječja. Premda je u literaturi do disertacije Sanje Zubčić već bila poznata posebnost toga područja, nedostajali su preciznija definicija i određenje granica toga područja te jasna ekstenzivnost pojave neocirkumfleksa. S tim je ciljem autorica odredila tipove prezenta i određenih pridjeva i podtipove u kojima se taj naglasak javlja. Autorica donosi rezultate na temelju podataka prikupljenih vlastitim terenskim istraživanjem u 100 punktova, od kojih su neki eliminirani preliminarnim istraživanjem jer se u njima ne ostvaruje neocirkumfleks ili se ne javlja sustavno, pa nisu bili korpusom daljnjega istraživanja.

Tako prikupljene podatke, ali i nove, u međuvremenu objavljene, autorica zasebno analizira unutar pojedine kategorije.

U prikazu prve kategorije – prezentu glagola, predstavlja glagolske vrste prema podjeli u suvremenom hrvatskom jeziku, ali ih dijeli prema Dyboovoj klasifikaciji tematskih glagola – s e osnovom na vokal ili

sonant, s osnovom na šumnik (*je* glagoli i glagoli sa sufiksom *-ne/-nq* i ostali glagoli), dok su glagoli s tematskim vokalom *i* izvan razmatranja jer se u njima ne javlja neocirkumfleks. Usto, dijakronijska je komponenta analize nastavljena i utvrđivanjem pripadnosti određene glagolske vrste pojedinomu praslavenskomu naglasnomu tipu (n. t.). Nakon komparacije opsežnih glagolskih ovjera iz opisanih sjeverozapadnih čakavskih govora autorica zaključuje da je neocirkumfleks u tim govorima uvjetovan fonološki i morfološki te da se ostvaruje: a) u svih *e*-prezenata s osnovom na sonant koji su bili i jesu dijelom naglasnoga tipa *a*, te u onih glagola koji su u n. t. *a* prešli iz n. t. *c*, b) u svih *je*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a*, c) u svih *ne*-prezenata koji su bili i jesu dijelom n. t. *a* i d) u *e*-prezenata s osnovom na šumnik koji su bili i ostali dijelom n. t. *a*" (str. 89–90, 96–97).

Govori su u prvoj klasifikaciji podijeljeni s obzirom na zastupljenost u četirima glagolskim kategorijama te unutar dijalekata i poddijalekata: ekavskom, ikavsko-ekavskom, buzetskom dijalektu i u ikavskom govoru Klane. Autorica ističe da za pojavu neocirkumfleksa u tim govorima uz nabrojene pozicije mora biti ispunjen i uvjet da je naglašen jedini ili zadnji vokal osnove. Neocirkumfleks je u 82 (od

84) sjeverozapadna čakavska govora potvrđen u dvjema najčvršćim pozicijama (*e*-prezenti n. t. *a* s osnovom na *j* i *je*-prezenti n. t. *a*). Manje je govora s neocirkumfleksom u glagolima koji su pripadali n. t. *c* ili im osnova završava sonantom *n*, pa autorica pretpostavlja da će u tim kategorijama doći do daljnjega izostajanja neocirkumfleksa, dok središte dosljednijega neocirkumfleksa u prezentu glagola čini ukupno 59 govora primorskoga i sjeveroistočnoga ekavskoga poddijalekta, glavnine otočnoga ekavskoga poddijalekta, labinske skupine govora središnjega istarskoga ekavskoga poddijalekta, primorskoga poddijalekta i u rubnomu ikavsko-ekavskomu poddijalektu govor Kožljaka. Potonji se govor uz govor Jasenovika, inače i istrorumunjskoga punkta, time razlikuje od ostalih istarskih ikavsko-ekavskih govora. Rubni, posebice zapadni i sjeverozapadni govori, osobito buzetski, sa smanjenim su brojem kategorija.

Određene pridjeve s neocirkumfleksom S. Zubčić također proučava s obzirom na naglasnu tipologiju i zaključuje da je ključna „povezanost neocirkumfleksa s mjestom na osnovi, odnosno, on je uvijek samo na zadnjem, katkad i jedinom vokalu osnove" (str. 126) u naglasnom tipu *a*, a u naglasnom je tipu *b* (iz kojega je većina pridjeva u mnogim govorima već prešla u naglasni tip *a*

ili govori više nemaju neocirkumfleks u određenih pridjeva toga tipa) u pridjeva koji su u neodređenom liku najmanje dvosložni, a u određenom im je liku silina također na posljednjem vokalu osnove. Ujedno je zaključak o neocirkumfleksu u sjeverozapadnim čakavskim govorima proširila i na funkcionalnost sufiksa u određenom naglasnom tipu: neocirkumfleks se ovjerava u govorima koji uz prethodne uvjete imaju i jedan od sljedećih sufikasa: *-at*, *-iv*, *-av*, *-ok*, *-ak*, *-en* i *-an*. Apostrofirala je kako sva tri elementa moraju biti zadovoljena da bi se realizirao neocirkumfleks, koji je i u određenih pridjeva fonološko-morfološka kategorija. Evidentno je iz podastrtih ovjera u pojedinim govorima da je središte pojave neocirkumfleksa u toj kategoriji istočno i zapadno zaleđe Rijeke, kao i da je taj naglasak u kategoriji određenih pridjeva u znatnoj mjeri manje zastupljen no u glagola – među istraženim je 50 govora bez cirkumfleksa u toj kategoriji. Distribucija je neocirkumfleksa, odnosno postotak govora sa zastupljenom pojedinom kategorijom, funkcionalno prikazana u tablicama i na grafikonima.

U Zaključku autorica sintetizira dosege ranijih istraživača i sumira rezultate svojih istraživanja te naglašava mišljenje da je neocirkumfleks na mjestu psl. akuta „vjerojatno razvijen tek nakon njegove pokrate

jer, u govorima u kojima je potvrđen, uvijek oponira kratkom naglasku (pokraćenom akutu) unutar iste vrste riječi” (str. 140), kao i da nije uvjetovan (jedino) kompenzacijskim duljenjem kao u slovenskom jeziku i u kajkavskom narječju (str. 141). Definira sjeverozapadni čakavski govor kao govor „u kojemu je neocirkumfleks sustavan najmanje u jednoj kategoriji”. Konačna sinteza pojave neocirkumfleksa u objema kategorijama dijeli takve govore na one u kojima se taj naglasak javlja u objema kategorijama i na one u kojima se javlja samo u prezentu spomenutih glagola. Glavnina je govora u kojima se neocirkumfleks ostvaruje u obje kategorije smještena na kompaktnom prostoru koji je na jugozapadu omeđen govorima Vozilića i Plomina, potom izoglosa prolazi istočnim obroncima Učke, obuhvaća grobnički govor kao najsjeverniji, uključuje sve govore trsatsko-bakarskoga tipa i ikavsko-ekavskim se govorima Hreljina i Zlobina povezuje s govorima u Vinodolu, do Grižana kao najistočnijega punkta. U govorima se disperziranim izvan te jezgre neocirkumfleks ostvaruje samo u prezentu glagola, s time da prema rubovima prostora što ga zauzimaju sjeverozapadni čakavski govori broj kategorija opada. Posebice je ta tendencija intenzivnija u uzobalnim nego u zaobalnim govorima.

Sintetizirani su podatci unutar pojedinačne kategorije prikazani na zasebnim kartama, a treća karta objedinjuje punktove prema zastupljenosti jedne ili objiju kategorija.

Kada je riječ o stratifikaciji neocirkumfleksa prema dijalektima i poddijalektima s obzirom na refleks *jata*, razvidno je da je izoglosa neocirkumfleksa samo dijelom podudarna s konzervativnim jezičnim značajkama (tako u otočnih ekavskih govora te podudarnosti nema) i refleksom *jata*. Naime neocirkumfleks je najdosljedniji u ekavskim govorima sjeveroistočnoga i primorskoga poddijalekata ekavskoga dijalekta te u grobničkom govoru i u vinodolskim govorima ikavsko-ekavskoga dijalekta.

Iako se o neocirkumfleksu na sjeverozapadu čakavskoga prostora pisalo u literaturi, podrobniji su radovi primarno bili fokusirani na njegovu ulogu u slovenskom jeziku i u kajkavskom narječju. U ovoj je prvoj monografiji o neocirkumfleksu u čakavskom narječju pojava toga akcenta nakon detaljne sustavne analize i sintetizirana: utvrđen je potpun popis punktova u kojima se javlja, odnosno ispravljena je i dopunjena granica sjeverozapadnoga čakavskoga područja prikazivana u dosadašnjoj objavljenoj literaturi. Dokazana je autohtonost tih govora na sjeverozapadnom području, odnosno dijakronijska cjelovitost,

danas narušena migracijskim dijalektima na istarskomu području, i zasebnost u odnosu na jugoistočne (i središnje) čakavske govore. Dosljedna je metodologija rezultirala preglednim i sustavnim zaključcima o rasprostiranju pojedinih kategorija neocirkumfleksa na terenu, završena je klasifikacija punktova u kojima se neocirkumfleks javlja samo u jednoj i onih u kojih se javlja u obje utvrđene kategorije s tipovima, odnosno opisana je i grafički prikazana stupnjevitost zahvaćenosti tih punktova neocirkumfleksom i na temelju toga utvrđeno jezgro te pojave i prikaz prema dijalektima u kojima se javlja. Tako postaje jasna i slika govora koji su akcenatski inovativniji, odnosno skloni gubljenju neocirkumfleksa. Usto, posebna je vrijednost ove knjige, kao što je istaknuto, u tumačenju rezultata istraživanja i s dijakronijskoga i sinkronijskog aspekta. Nabrojani prinosi ove monografije nedvojbeno potvrđuju njezinu važnost ne samo unutar dijalektologije o čakavskom narječju već i u razmjerima slavenske, posebice povijesne akcentuacije.

Rezultat su oni autoričina izvrsnoga poznavanja paleoslavističke, slavističke, kroatističke i čakavološke akcentološke literature i umješnosti da na zacrtanom korpusu primijeni dosege složenih akcentoloških pristupa svjetski priznatih slavističkih

akcentologa vlastitim metodološkim i teorijskim instrumentarijem, podrobnom i dorečenom argumentacijom. Doprinosi ove knjige kroatističkoj i slavističkoj akcentologiji određuju Sanju Zubčić pripadnicom relativno uskoga kruga znanstvenika koji se u svojim

radovima znalački bave tom problematikom, to više što su njezino promišljanje i zaključci temeljeni na vlastitom i temeljito dobro pripremljenom istraživanju na terenu o kojem piše, što i nije slučaj u svim ranijim radovima o neocirkumfleksu u čakavskim govorima.

Silvana Vranić